

CIR VALLS I GELI. UN LLATINISTA GIRONÍ DEL SEGLE XVIII

PER

LLUÍS INCLAN

Bell-lloc del Pla. Girona

La trajectòria professional de Dolors Condom ha estat tota una vida de dedicació entusiasta a l'ensenyament del llatí. Una tasca esforçada i perseverant, però plena també de petites i grans satisfaccions. Una tasca que condueix a la saviesa i a la que es pot aplicar una dita recollida per un pedagog barroc:

Adde parum paruo, paruo superadde pusillum:
tempore sic paruo magnum cumulabis aceruum.¹

(Augmenta una mica al poc, i al poc afegeix una mica més:
així en poc temps aplegaràs un gran cabal)

Per això, i com a homenatge a la seva vida professional, plena i rica, volia oferir-li una petita aportació, tot recordant la figura d'un altre entusiasta del llatí; un gironí de fa dos-cents anys.

A les darreries del segle XVIII ocupava la seu episcopal gironina el bisbe Tomàs de Lorenzana, que impulsà considerablement l'activitat intel·lectual i educativa a la ciutat. Bones proves d'això són, per exemple, la fundació de la Biblioteca del Seminari de Girona i la dotació de càtedres de llatinitat, gramàtica i retòrica.

Per aquesta època el presbíter Cir Valls i Geli publicà el seu *Método práctico y fácil para promover los estudios de Latinidad y Bellas Letras*, que surt a la llum a Barcelona l'any 1790. Valls i Geli era, com diu al mateix llibre, *Beneficiat de la Catedral gironina, catedràtic del Real Colegio Conciliar de Sto. Toribio, examinador sinodal del bisbat i inquisidor*.

Es trobava, doncs, pels seus càrrecs, en condicions de conèixer les tendències humanistes i educatives del seu temps, tant a Espanya com a Eu-

¹ J.A. Comenius, *Didactica Magna*, XV, 14.

ropa. I ahora, veu clarament la situació d'abandó en que es troben els estudis clàssics a casa nostra. Es precisament aquesta última apreciació la que porta a Valls i Geli a escriure el seu llibre:

Por más excesiva que parezca la veneración, con que los últimos siglos miraban à los escritores de la antigüedad elocuente, no era todavía tan peligrosa como la fatal indiferencia con que les mira la juventud de nuestros días, causa inmediata de la decadencia de los buenos estudios, de que tanto se lamentan los que aman las bellas letras... Los más grandes hombres, que vió florecer la España, la Italia, la Francia, pagaron el tributo de gratitud i respeto a los antiguos, en cuyas escuelas habían aprendido à remontar el vuelo sobre su mismo siglo ².

El primer dels tres volums de que consta l'obra, és dedicat a qüestions educatives generals i a fer la valoració i l'elogi de la llengua llatina.

El segon es centra més en qüestions pràctiques sobre la manera d'ensenyar la llengua i critica els mètodes poc pedagògics.

El tercer inclou una antologia d'expressions d'autors clàssics per tal de facilitar la comprensió dels textos i la redacció d'escrits en llatí.

Voldria fixar-me, sobretot, en el volum segon que és, sens dubte, el més interessant per a un llatinista, i el que millor reflecteix l'afany didàctic de l'autor.

Valls és ja conscient que el llatí és una llengua morta, i com a tal s'ha d'estudiar ³. D'acord amb això, centra la seva atenció en autors clàssics, a més de recomanar la lectura dels autors cristians i de la Sagrada Escripura.

Sobre els procediments didàctics, Valls critica de seguida els mètodes a l'ús:

Hasta ahora se ha enseñado el latín por medio de las reglas, de la versión, de la composición. (...) La experiencia nos enseña, que el querer conseguir los progresos por medio de la obediencia a los preceptos, es impedirlos, es auyarlos para siempre, como dice Facciolato ⁴.

Per contra, Valls propugna una metodologia molt més viva i participativa, deixant de banda tantes regles que ofegaven sovint els ànims dels alumnes:

Por qué, pregunto, aprenden los niños con tanta facilidad su lengua

² *Método...* t. I, pàg. 43. El llibre de Valls és escrit en castellà, com tots els dedicats a l'aprenentatge del llatí, a partir de la cèdula reial de Carles III, de l'any 1678.

³ Cf. *Método...* t. II, pàg. 51.

⁴ *Método...* t. II, pàgs. 2-3.

materna sin estudio alguno? Por qué los que viajan, hablan con tanta prontitud los idiomas extranjeros, i las mas veces sin abrir un solo libro? La causa es, que en lugar de estudiar con impertinente enfado el idioma, para conocer los obgetos se sirven de la vista; i del uso de los obgetos, que ya conocen, para retener prontamente el idioma con que se explican⁵.

Aquestes afirmacions de Valls recorden molt els principis educatius d'un lingüista, pedagog i humanista txec d'un segle abans: Joan Amós Comenius. Aquest havia concebut un sistema d'aprenentatge basat en la relació de les paraules amb els objectes. A tal fi, va publicar moltes obres que volien posar l'alumne en contacte amb la natura i, des d'ella, portar-lo cap als termes que la designen⁶. Una d'aquestes obres ve a ésser la primera enciclopèdia visual de la història de l'educació, ja que incorporava un dibuix a cada capítol, per a millor exemplificar els objectes i posar-los més a l'abast de l'alumne⁷.

Valls deixa clar que l'estudi teòric de la gramàtica no pot constituir l'eix de la didàctica de la llengua llatina. Pensa més aviat en el contacte directe dels alumnes amb els autors. Aquestes són les seves paraules:

Degense de ogear tanto á los Pricianos, Servios, Donatos, Valas, Albares, Tesaurus, i otros varios, que sientan centenares de reglas para la construcción de nombres, verbos, participios, i se impugnan mutuamente sobre cien bagatelas: hagan familiarizar á los niños con los Fedros, Terencios, Nepotes, Tulios, Livios, Cesares, Virgilio, Horacios, i otros elegantes escritores; i para facilitar tan util practica, pongan este plan en egecucion por entero, i verán como se pone la latinidad, la retorica, i la poesia en un pie mas respectable, i como se mejora la instruccion de la juventud⁸.

Aquesta cita ens serveix per conèixer els autors més apreciats de l'època; si més no, els que tenen la simpatia de Valls.

Precisament, el següent capítol de l'obra és dedicat a les obres més adients per ésser traduïdes a l'aula. Comença Valls recomanant els escrits dels autors cristians, especialment els de contingut més directament ascètic i doctrinal, com el Kempis, les Cartes de Sant Jeroni, la història del Concili de Trent, etc.⁹.

⁵ *Método...* t. II, pàg. 9.

⁶ Cf. *Ianua Linguarum Reserata, Vestibulum Linguae Latinae, Atrium Latinitatis*, etc.

⁷ Cf. *Orbis Sensualium Pictus*.

⁸ *Método...* t. II, pàg. 11.

⁹ Cf. *Método...* t. II, pàgs. 32-33.

A continuació fa un estudi amb cert deteniment dels principals autors antics, valorant tant el seu estil com la influència moral que poden tenir en els alumnes¹⁰.

Així, destaca la manca de bon gust en certs passatges de Plaute i de Terenci. La monotonia i uniformitat de la prosa de Cèsar. La dificultat de les cartes de Ciceró. L'escassa pureza lingüística de Séneca i Plini. La seriositat de Titus Livi. El laconisme de Sal·lusti. Li agrada Nepos i el considera "muy a proposito para que los niños empiecen á beber, como en su fuente, la pureza de la lengua"¹¹. Això no obstant, més endavant trobarà veritable utilitat a la traducció d'aquests autors, si més no triant fragments adequats, tant pel seu contingut com per la seva pureza expressiva.

Valls i Geli anima, per tant, els ensenyants a recollir els passatges més adients dels autors llatins, tot formant una antologia útil per la seva brevetat i per la seva adequació als nois als quals va dirigida¹².

Arriba, a continuació, al tractament d'una qüestió amplament debatuda fins avui: l'ús dels diccionaris. El paràgraf que segueix indica clarament la postura del nostre pedagog, no exempta de certa gràcia i ironia:

...figuremos á un niño á quien señalan media pagina para verter. Comienza el pobre á buscar en su diccionario los significados; i emplea mas de una hora en esta ocupacion, con la desgracia que se le han olvidado ya los primeros cuando llega á apaar los de en medio; i se le fueron estos al tener recogidos los últimos. (...) Añadase, que cuando los tenga todos presentes, corre riesgo de no acertar con los propios genuinos, i de quedar malogradas sus esperanzas, despues de haber perdido en ello el tiempo y la paciencia.¹³

Valls és de l'opinió que es proporioni a l'alumne el text llatí amb la corresponent traducció, i que dediqui el temps més a entendre la construcció llatina que a passar fulls de diccionari.

No deixa de banda tampoc altres problemes permanents de l'aprenentatge del llatí, com ara l'estructura de la frase llatina o la pronunciació¹⁴.

És igualment evident el coneixement que Valls i Geli tenia de les

¹⁰ Cf. *Método...* t. II, pàgs. 34-37.

¹¹ *Método...* t. II, pàg. 37.

¹² Cf. *Método...* t. II, pàgs. 38-39.

¹³ *Método...* t. II, pàgs. 40-41.

¹⁴ Cf. *Método...* t. II, pàgs. 81-84.

obres usuals en l'ensenyament del llatí: referències al diccionari d'Ambrosius Calepinus i al lèxic de Facciolati, al *Pantheum Mithycum* de Pomey, o a les obres d'Heineccio.

Fins i tot, comenta una idea d'ampli ressò a la tradició humanística, com és la de promoure una ciutat llatina per facilitar que, amb l'ús corrent de la llengua, els alumnes aprenguin aquesta de manera viva. Amb tot, Valls sembla reticent davant el que considera utòpic, citant a Morosio com a defensor de la idea i a Heineccio com un dels seus detractors¹⁵.

Ja al segle XVII, l'autor txec abans esmentat -Comenius-, havia proposat idèntica utopia en una de les seves últimes obres¹⁶.

No vull allargar-me més. Simplement volia oferir unes idees que fossin ocasió per tal que els interessats, i potencialment ho som tots, llegeixin l'obra de Valls i Geli. No és una obra fonamental per a la didàctica del llatí. Però, si més no, té l'atractiu d'ésser l'aportació d'un home de casa nostra.

¹⁵ *Método...* t. II, pàgs. 51-52.

¹⁶ Cf. J.A. Comenius, *Latium Redivivum*.